

พบกับแสงเงินแสงทอง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

พบกับแสงเงินแสงทอง

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-8357-93-7

พิมพ์ครั้งแรก - มกราคม ๒๕๖๐ (มูลนิธิปัญญาประทีป)

พิมพ์ครั้งที่ ๒ - ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๐

- มงคลวาร อายุ ๙๒ ปี คุณพ่อชวน จรัสมนัสกุล

... .. เล่ม

แบบปก:

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

ในโอกาสที่**คุณพ่อชวณ จรัสมนัสกุล** จะมีอายุเต็ม ๙๒ ปี ในวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๐ นางนันทน์ช อรุณเกรียงไกร บุตรสาว ปรารภมงคลวารนั้นแล้ว มีกุศลจิตที่จะพิมพ์หนังสือธรรมเรื่อง **พบกับแสงเงินแสงทอง** เผยแพร่เป็นธรรมทาน

ผู้บำเพ็ญธรรมทานบุญกริยานี้ ปรารภมงคลวารอันสำคัญของท่านผู้เป็นบุพการี ให้เป็นโอกาสที่จะทำบุญเผยแพร่ธรรมอันเป็นอัครทาน เป็นความมีน้ำใจในบุญกริยาแห่งการบำเพ็ญประโยชน์ทางธรรมทางปัญญาเพื่อมหาชน

ขออนุโมทนาการแสดงออกซึ่งกตัญญูตเวทีตาธรรม ด้วยการบำเพ็ญบุญกริยาอันประเสริฐ เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน โดยมีกัลยาณจิตในการช่วยกันแผ่ขยายความรู้เข้าใจธรรม อันจะมีผลเป็นการดำรงรักษาพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งนำมาซึ่งประโยชน์สุขที่ยั่งยืนแก่ชีวิตและสังคม ตามหลักการแห่งธรรมไพบุลย์

ขอคุณพระรัตนตรัย และอานุภาพแห่งกุศล อำนวยผลอภิบาล**คุณพ่อชวณ จรัสมนัสกุล** ผู้เป็นเจ้าของอายุวัฒนมงคลวาร พร้อมทั้งลูกหลาน ตลอดจนถึงญาติมิตร บุคคลใกล้ชิด ปิยชนและกัลยาณชนทั้งปวง ให้เจริญด้วยธรรมปีติ งอกงามในบุญราศี สมบูรณ์ด้วยจตุรพิธพรชัย งอกงามในธรรมและความสุข ยั่งยืนนานตลอดไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

สารบัญ

อนุโมทนา ..... ก

พบกับแสงเงินแสงทอง ๓

แสงเงินแสงทองส่องสว่างใจสายแรก ๒

หันหลังให้ตัณหา เอาฉันทะพาก้าวไปในอริยมรรคา ๕

ถิ่นธรรมณีย์เป็นที่ตั้งต้นของพระพุทธศาสนา ๘

ฉันทะพาให้พัฒนาก้าวหน้าไปอย่างดี

จนจบระบบการพัฒนาก้าว ๔ ..... ๑๐

ฉันทะทำให้มีการศึกษาแท้ ที่มีความสุข ๑๕

ตัวอย่างฉันทะเป็นแกนทำงานนำหน้า

พาธรรมนามาเป็นชุด ๑๘

ช่างนอกก็ธรรมณีย์ ช่างในก็มีใจเบิกบาน

ศึกษาทำงานกันไปด้วยฉันทะ ๒๑

พบกับแสงเงินแสงทอง*

ขอเจริญพร คุณครูทุกท่านทั่วกัน

วันนี้ก็เป็นการมาเยี่ยมพบปะกัน ท่านอาจารย์ ดร. วิจิต ว่าจะมาพบปะกันก็พอแล้ว เพราะเกรงว่าอาตมาไม่ค่อยมีแรงจะพูด ทีนี้ เมื่อมาพบปะกันแล้ว ก็ต้องทักทายกันบ้าง ก็เลยเป็นเหตุให้ต้องพูด

ทีนี้ เมื่อทักทายกัน เราอยู่ในวงการธรรมะ และทำหน้าที่ในทางธรรม ก็ทักทายกันในทางธรรม

การที่ได้มาพบปะกับคุณครูนี้ ถือว่าเป็นการมาพบกับแสงเงินแสงทอง แสงเงินแสงทองที่จะฉายแสงส่องฟ้าให้สว่างไสว ทำให้หายมืดมัว ซึ่งจะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปได้ด้วยดี

แสงเงินแสงทองของคุณครูนี้ จะไปส่องสว่างขึ้นที่ในจิตใจของนักเรียน หรือเด็กๆ หรือลูกศิษย์ และการส่องสว่างที่ดีคือต้องให้เขาเกิดมีแสงเงินแสงทองขึ้นมาในใจของเขา เราไปส่องอย่างเดียวไม่ไหว ส่องได้ชั่วประเดี๋ยวประด๋าว

---

* พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) พบปะ ทักทายกับ คณะครูโรงเรียนทอสี โรงเรียนปัญญาประทีป และโยมผู้ปกครอง ๑๘ ต.ค. ๒๕๕๓

ฉะนั้น เราก็ต้องเอาแสงเงินแสงทองของคุณครูนี้ไปจุดประกายให้เกิดแสงเงินแสงทองขึ้นในจิตใจของเด็กๆ นักเรียน

แสงเงินแสงทองส่องสว่างใจสายแรก

แสงเงินแสงทองสำคัญที่มาส่องต่อกันนี้ ก็แปลว่ามีสองฝ่าย คุณครูเป็นฝ่ายภายนอก ทางพระท่านเรียกว่าเป็นปัจจัยภายนอก ก็ไปส่องสว่างให้เกิดปัจจัยภายในขึ้น

ปัจจัยภายในนั้นมีหลายอย่าง แต่ปัจจัยภายในสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมอันแรก คือ แสงเงินแสงทองที่สว่างสวยงามที่ทำให้เกิดความพึงพอใจขึ้นขมยินดี อันนี้สำคัญมาก เป็นสิ่งที่ท่านถือว่าเป็นแสงเงินแสงทองในตัวบุคคลที่จะเป็นจุดเริ่มต้น

ความขึ้นขมยินดีพอใจในที่นี้ คือ ขึ้นขมยินดีพอใจในสิ่งที่ดีงามทั้งหลาย ที่ดีงามน่าชื่นชม ถ้าแสงเงินแสงทองของคุณครูส่องความดีงามน่าชื่นชมออกมา แล้วไปต่อให้เกิดคุณสมบัติเช่นนี้ขึ้นในจิตใจของเด็ก ทำให้ความขึ้นขมพึงพอใจยินดีในสิ่งที่ดีงามนั้นออกงามเพิ่มพูนขึ้น นี่คือความเจริญงอกงามเติบโตที่แสงสว่างนี้กระจายฉายออกไป

นี่เป็นเรื่องสำคัญมาก ทางพระพุทธศาสนาถือว่า ถ้าแสงเงินแสงทองนี้เริ่มปรากฏขึ้นมาแล้ว จะเป็นธรรมดาของมันหรือเป็นอัตโนมัติว่า จะเกิดความเจริญงอกงามของชีวิตขึ้น โดยไม่ต้องเรียกร้อง และไม่ต้องหวัง

ความยินดีที่พึงพอใจชื่นชมในสิ่งที่ตั้งงามนี้ ก็เริ่มต้นได้ง่าย เช่น เมื่อมาอยู่ในสถานที่อย่างนี้ มีบรรยากาศสดชื่น มองเห็นต้นไม้ร่มรื่น สนามหญ้าเขียวขจี อากาศดีสดใส มีแสงสว่าง กระฉ่างฟ้า ยิ่งถ้ามีสายลมพัดผ่านมา ก็ยิ่งเบิกบานใจ เป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี นี่ก็คือสิ่งแวดล้อมสภาพธรรมชาติที่ใกล้ชิดตัวเป็นเบื้องต้นเลย เราได้ใจอะเจอะหรือเกี่ยวข้องกับอะไรรอบตัวเรา เมื่อเราได้พบเห็นสิ่งที่เรียบริยละเอียดสะอาดสะอ้านงดงามน่าชื่นชมแล้ว เกิดความชื่นชมยินดีในสิ่งเหล่านั้นขึ้นในจิตใจ นี่เป็นตัวเริ่มต้นที่จะกลายเป็นแสงเงินแสงทองออกมา

ที่นี่ ถ้าที่นั้นไม่เรียบริย ไม้งดงาม สนามไม่สะอาด มีน้ำเปรอะ เราก็อยากให้มันดี อยากให้มันเรียบริยสะอาดงดงาม น่าชื่นชมอย่างที่มีมันควรจะเป็นตามสภาวะที่สมบูรณ์ของมัน ตอนนี่คือเกิดความอยากขึ้นแล้ว ก่อนหน้านี้ได้ชื่นชมยินดีในสภาวะที่มันดี ตอนนี่มันไม่ดีไม่งามไม่สมบูรณ์ตามที่ควรแก่สภาวะของมัน ก็อยากให้มันดี

เมื่ออยากให้มันดี มันยังไม่ดี ก็อยากทำให้มันดี คืออยากทำให้มันงดงามเรียบริยสมบูรณ์สะอาดสะอ้าน เป็นต้น พออยากทำให้มันดี อ้าว... แล้วจะทำอย่างไรให้มันดี เพราะการจะทำให้มันดีได้ เราต้องรู้วิธีที่จะทำ ก็อยากหาความรู้ อยากเรียนรู้ เพื่อจะได้ความรู้ความเข้าใจที่จะมาทำให้มันดี แล้วต่อจากนั้นก็เอาความรู้ที่นั่นมาใช้และมาทำ

พอจะทำ ก็ต้องมีความเพียรพยายาม ตอนนี้อะไรก็เพียรมาเองเลย ไม่ต้องห่วงอะไร เพราะเกิดจากใจตัวเองนี่ เมื่อเพียรพยายามทำให้มันดี ก็เกิดการกระทำด้วยความสุข เพราะว่าใจตัวเองอยากทำให้มันดี แล้วก็อยากจะทำให้มันดี เพียรพยายามทำให้มันดี ก็ทำการนั้นด้วยความสุข

ตัวนี้แหละเป็นแสงเงินแสงทองตัวสำคัญในใจ ที่ทางพระเรียกว่า “ฉันทะ” เป็นตัวสำคัญมาก พอฉันทะเกิดขึ้นแล้ว ทีนี้ก็สบาย...จะเดินหน้าละ

ถึงตรงนี้ ก็เป็นอันว่าจับตัวแสงเงินแสงทองสายแรกที่จะให้เกิดขึ้นในใจได้ได้แล้ว คือ “ฉันทะ” ทีนี้ก็มาทบทวนเรื่องทีพูดกันมาว่าฉันทะนั้นอยู่ตรงไหน เป็นอย่างไร

เมื่อพบเห็นเจออะไรที่ดึงดูดใจตามสมควร เช่น สิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่สดใสงดงามน่ารักน่าชม เกิดมี “ความชื่นชมยินดีพอใจและอยากให้อยู่ในสภาพที่ดีที่งดงามสมบูรณ์อย่างนั้น” นี้คือ **ฉันทะ**

ทีนี้ ถ้าสิ่งนั้นๆ ไม่ดีไม่งดงามไม่สมบูรณ์ตามสภาพของมัน ไม่สมไม่เต็มสภาพที่ควรจะเป็นของมัน ก็อยากให้อันนั้นดี แล้วก็ “อยากทำให้มันดี อยากทำให้มันงดงามสมบูรณ์สมเต็มสภาพของมัน” นี้ก็คือ **ฉันทะ**

ด้วยความอยากทำให้มันดี ก็อยากจะทำอะไร จะทำอะไร สิ่งนั้นๆ จึงจะดี จึง “อยากมีความรู้ที่จะทำให้มันดี ให้มันงดงามสมบูรณ์เต็มสภาพของมันนั้น” นี้ก็เป็น **ฉันทะ**

หันหลังให้ตัณหา เอาฉันทะพาก้าวไปในอริยมรรคา

มีพุทธพจน์ตรัสไว้เป็นหลักสำคัญว่า “ฉนฺทมูลกา สพุเพ
ธมฺมา” แปลว่า ธรรมทั้งปวงมีฉันทะเป็นมูล

มูล คือ โคน ราก ต้นตอ จุดเริ่มต้น ก็หมายความว่า
ฉันทะนี้เป็นมูล เป็นต้นตอ เป็นจุดเริ่มต้นของธรรมทั้งปวง ถ้าไม่
มีฉันทะแล้ว ก็ไปไม่ไหว แม้แต่จะไปนิพพาน ก็ต้องมีฉันทะใน
นิพพาน

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เขมฺ ปตฺเถถ ภิกฺขโว” ภิกษุ
ทั้งหลาย เธอพึงปรารถนาความเกษมเถิด ปรารถนาก็คือ
“อยาก” นั่นเอง และความเกษมก็คือนิพพาน ที่พระพุทธเจ้าตรัส
นี้จึงหมายความว่าทรงสอนพระให้ปรารถนานิพพาน พุทธให้
ไพเราะหน่อยว่า ให้พระมีฉันทะในนิพพาน

ที่นี้ ในภาษาไทย คนไทยมักจะรังเกียจความอยาก
เพราะแยกไม่เป็น แล้วก็ห่างจากการศึกษาพุทธศาสนามานาน
จนไปนึกว่า “อยาก” นั้นไม่ดี เป็นตัณหา แต่ที่จริง พระท่านสอน
ไว้แล้วว่า ความปรารถนา หรือความอยาก มี ๒ ประเภท คือ

๑. ฉันทะปัตถนา ความอยากหรือความปรารถนา ที่เป็น
ฉันทะ

๒. ตัณหาปัตถนา ความอยากหรือความปรารถนา ที่เป็น
ตัณหา

แยกกันง่ายๆ

๑. **ฉันทะ** เป็นความอยากเพื่อ*สภาวะ* อย่างที่พูดแล้ว เช่น
อยากให้สิ่งนั้นๆ ดี หมดจต งดงาม สมบูรณ์ เต็มสภาวะของมัน

๒. **ตัณหา** เป็นความอยากเพื่อ*ตัวตน* มีตัวตนขึ้นมาที่จะ
ได้ จะเอา จะเป็นนั่นเป็นนี่ จะไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี่

ถ้าเป็นความอยากหรือความปรารถนาที่เป็นตัณหา ก็จะมีตัวตน มี "ตัวกู" ขึ้นมาทันที ขออภัย... ใช้คำว่า "กู" จะได้รู้สึก
ชัดใจดี กูจะได้ กูจะเป็น กูจะเอา กูจะพันมันไป กูจะได้อันนั้นมา
เพื่อตัวกู กูจะไม่มีมัน

แต่ถ้าเป็นฉันทะ ตัวตน หรือ "ตัวกู" ไม่มี มีแต่สภาวะ
นั้นๆ มีแต่สภาวะของสิ่งนั้นๆ เป็นความอยากความปรารถนา
เพื่อสิ่งนั้นๆ เอง เช่น เราเจอต้นไม้ที่ยังไม่งาม ไม่เติบโตแข็งแรง
ไม่เขียวขจี ไม่มีดอกงาม ไม่มีผลดก เราก็อยากให้ต้นไม้ นั้นมันดี
มันงาม มันสมบูรณ์ มันเขียวขจี สมหรือเต็มสภาวะของมัน โดย
ไม่ต้องเกี่ยวอะไรกับตัวเราเลย ไม่มีตัวกูเข้าไปเกี่ยวข้องเลย
อยากให้สิ่งนั้นๆ ให้สภาพนั้นๆ มันอิมมันงามมันดีมันสมบูรณ์
ของมัน อย่างนี้เรียกว่า "ฉันทะ"

ฉันทะเป็นธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง มันเป็นต้นตอ เป็นจุด
เริ่ม เป็นที่ตั้งต้นของการศึกษาเลยทีเดียว อย่างที่พระพุทธเจ้า
ตรัสนั้นแหละว่า ฉันทะเป็นมูล เป็นต้นตอ เป็นจุดเริ่มต้น ของ
ธรรม (ฝ่ายดี) ทั้งปวง

ส่วนอีกด้านหนึ่ง ตัณหาที่เป็นจุดเริ่มของฝ่ายร้าย*

ฉะนั้น เมื่อคุณครูมาในฐานะกัลยาณมิตร พบพบกับนักเรียน ครูก็เป็นแสงเงินแสงทองสายแรกจากข้างนอก ที่ฉายส่องให้นักเรียนได้ความชื่นชมยินดี อยากฟังอยากได้ยินอยากพบกับความรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ตั้งามน่าน่าชื่นชม และเกิดความชื่นชมยินดีพอใจ นี่คือเกิดมีฉันทะขึ้นแล้ว

ต่อจากนั้น ครูก็ใช้ฉันทะของครูเอง ที่อยากให้นักเรียนมีความรู้มีความดี บอกเล่าชี้แนะให้นักเรียนรู้เข้าใจเรื่องนั้นเรื่องนั้น รวมทั้งพาให้พบเห็นบรรดาประสบการณ์ ที่จะปลูกเร้าฉันทะขึ้นต่างๆ ที่ว่าข้างต้น โดยมีความใฝ่รักที่จะให้สิ่งสรรพคนสัตว์ทั้งปวงก้าวไปสู่หรืออยู่ในสภาวะที่ดั่งงามสมบูรณ์ของเขาของมันทั้งหมดทั้งนั้น เริ่มตั้งแต่รักรู้ใฝ่ดีชื่นชมธรรมชาติรอบตัวที่ดั่งงามสดใสสมบูรณ์ และอยากให้มันดั่งงามสมบูรณ์อย่างนั้น ดังที่ว่าข้างต้น

เหมือนอย่างสถานที่ตรงนี้ มีสิ่งแวดล้อมที่ดั่งงามน่าชื่นชม ทั้งต้นไม้ต้นหญ้า ท้องฟ้า อากาศ ดิน น้ำ อะไรต่างๆ ร่มรื่น งามตา น่าชื่นชม สบายกายสบายใจ ทางพระเรียกว่าเป็น “รมณีย์” คือเป็นที่รื่นรมย์ เราก็มีฉันทะ คือชื่นชม ยินดี อยากให้สภาวะที่ดั่งงามสมบูรณ์เป็นอยู่อย่างนี้ ฉันทะก็ควรจะมีควรจะมีที่สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะธรรมชาติที่เป็นรมณีย์อย่างที่ว่ามา

---

* มีความรู้พื้นฐานที่พึงทราบไว้กันงว่า ที่จริง ในความหมายสามัญ “ฉันทะ” เป็นคำกลางสำหรับความหมายว่า ความอยาก ความใคร่ ความปรารถนา จึงใช้ได้ทั้งในทางร้าย และทางดี เช่น ในทางร้าย “กามฉันทะ” คือความใคร่ในกาม แต่ในความหมายหลัก ท่านแยกเป็น อกุศลฉันทะ ความอยากที่เป็นอกุศล เรียกสั้นๆ ว่า “ตัณหา” (บางทีก็เรียกว่า ตัณหาฉันทะ) และ กุศลฉันทะ ซึ่งเรียกสั้นๆ ว่า “ฉันทะ” อันได้แก่ฉันทะที่พูดในที่นี้

ธรรมาจริยเป็นที่ยึดมั่นของพระพุทธรศาสนา

คำว่า “ธรรมาจริย” นี้ เป็นคำสำคัญในพระพุทธรศาสนา ส่วนในภาษาไทย เราคงใช้มาแต่โบราณแล้ก็เลยชิน จนกระทั่งกลายเป็นชา เป็นธรรมดาจนกระทั่งลืมนกันไป เดียวนี้ไม่ค่อยมีคนพูดถึง แต่ที่จริง เป็นหลักธรรมดาเลยว่ สถานที่ตั้งามเช่นวัด จะต้องเป็นธรรมาจริย จึงได้ถือเป็นหน้าที่ยของพระ เมื่อบวชเข้ามาแล้ ต้องมีกิจวัตรต่างๆ รวมทั้งปิดกวาดจัดชำระเสนาสนะที่อยู่อาศัยให้สะอาดเรียบร้อย มีการกวาดลานวัดเป็นประเพณีกันมา จนกระทั่งถือเป็นกิจวัตรของพระว่ต้องกวาดลานวัด

การกวาดลานวัดบ่งบอกในตัว ๒ อย่าง คือ แสดงว่ามีต้นไม้ใบเขียวร่มรื่น แต่พร้อมกันที่มีต้นไม้ใบเขียวร่มรื่นนั้น เดียวไปก็แก่เหี่ยวเฉาเก่าแก่ง แล้ก็ร่วงหล่นลงมา ทำให้พื้นกรุงรัง พระจึงมีหน้าที่กวาดลานวัดให้สะอาด เป็นหน้าที่ยของพระคู่กับการมีวัดมาเลยที่เดียว การกวาดลานวัด ก็คือการทำวัดให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่น เป็นธรรมาจริย

ฉะนั้น สภาธรรมจริยจึงเป็นเรื่องสำคัญ อย่างที่ได้ย่ำว่ สภาธรรมจริยเป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธรศาสนา เมื่พระพุทธรเจ้าคราวที่ยังเรียกว่าเป็นพระโพธิสัตว์ เสด็จออกแสวงมิกษะเพื่อบหาทางหลุดพ้น ทรงทดลองวิธีการต่างๆ ทั้งบำเพ็ญโยคะให้ได้ฌาน และบำเพ็ญทุกรกิริยาต่างๆ ซึ่งในที่สุด ได้ทรงยุติวามิใช่ทางแห่งโพธิญาณ

พระโพธิสัตว์ทรงหาสถานที่ที่จะทรงบำเพ็ญเพียร ได้เสด็จไปถึงตำบลที่เรียกว่าอูรุเวลาเสนานิคม ดังที่จะพบพุทธพจน์เป็นภาษาบาลี ที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเอง ปราภฏในหลายพระสูตรว่า พอถึงอูรุเวลาเสนานิคม พระองค์ก็ตรัสขึ้นมากว่า “รมณียะ วต ภูมิภาโค” แปลว่า ภูมิลักษณะคือสถานที่แถบถิ่นนี้ เป็นรมณีย์หนอ

“รมณีย์” แปลว่าน่ารื่นรมย์ ดังที่พระองค์ได้ทรงพรรณนาว่า มีไพร่สวนร่มรื่น มีแม่น้ำไหลผ่าน น้ำใสไหลเย็น ทำน้ำราบเรียบ มีโคจรคามไม่ไกลไม่ไกลเกินไป ที่นี้แหละหนอ เหมาะที่จะบำเพ็ญเพียร แล้วพระองค์ก็ตรัสว่า เราจึงนั่งลง ณ ที่นั้น กล่าวว่ เขาละ... เราจะใช้ที่นี่เป็นที่บำเพ็ญเพียร นี่คือจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา คือที่รมณีย์

ฉะนั้น จำกันได้เลยนะว่ ของประชิดติดตัวปรากฏอยู่คู่กับชีวิตของเราตลอดเวลา ก็คือสถานที่สิ่งแวดล้อม เราจึงควรต้องมีหรืออยู่ในถิ่นที่ซึ่งจะนำจิตใจให้เกิดมีชั้นตะ

เมื่อเรามีสิ่งแวดล้อมที่เป็นรมณีย์ มีต้นไม้ร่มรื่นเขียวขจี มีดอกไม้มีผลสดสวยงามสะพรั่ง อากาศดีสดชื่น มีสายลมรำพายพัด ท้องฟ้าแจ่มใส สะอาดสะอาด ไม่มีมลภาวะ ไม่มีฝุ่นมีควัน ก็เป็นอันว่าได้ถิ่นที่อันเหมาะดีต่อการพัฒนาชีวิต

สภาพรมณีย์อย่างนี้แหละ เป็นที่อันเหมาะที่มนุษย์จะใช้เป็นที่เริ่มต้นพัฒนาชีวิตของเขา เมื่ออยู่อาศัย ทำกิจการต่างๆ เราก็พัฒนาชีวิตไปด้วย

พระพุทธศาสนาสอนว่า การที่เราเป็นอยู่ ดำเนินชีวิต ทำกิจการต่างๆ ให้ดีงาม รวมทั้งประกอบอาชีพให้เป็นสัมมาอาชีพะ นั่นคือการฝึกตน ซึ่งเป็นการพัฒนาชีวิตของเรานั้นเอง

ในการพัฒนาชีวิตดังที่ว่านี้ เราก็ต้องอาศัยพื้นฐานที่เริ่มต้น ซึ่งก็คือสภาพแวดล้อมรอบกายที่ดีที่เอื้อ แล้วเราก็จะก้าวไปในการพัฒนาทั้งระบบ ที่เรียกว่า “ภาวนา ๔”

ฉันทะพาให้พัฒนาก้าวไปอย่างดี

จนจบระบบการพัฒนาทั้ง ๔

การฝึกตนของแต่ละคน เป็นการทำให้ชีวิตพัฒนา หรือจะเรียกว่าการพัฒนามนุษย์ ก็แล้วแต่ คำพระเรียกว่า “ภาวนา” ซึ่งเข้าใจว่าคุณครูที่นี้คุ้นกับความหมายที่แท้ หรือรู้จักดี และก็ควรช่วยกันรักษาความหมายที่แท้ไว้ หรือดึงกลับมา ไม่ให้เพี้ยน

“ภาวนา” เป็นคำใช้สำหรับมรรค (อริยมรรค มีองค์ ๘) เป็นกิจต่อมรรคนั้น ตามหลัก “กิจในอริยสัจ ๔” ทวนกันนิดหนึ่ง คือ

ทุกข์ เรามีกิจ มีหน้าที่ต้องรู้ทันทั่ว คือ “ปริยญา”

สมุทัย เรามีกิจ มีหน้าที่ต้องละ ทำให้หมดไป คือ “ปหานะ”

นิโรธ เรามีกิจ มีหน้าที่ต้องรู้ประจักษ์แจ้ง คือ “สัจฉิกิริยา”

มรรค เรามีกิจ มีหน้าที่ต้องทำให้เป็นให้มี ปฏิบัติ เจริญ คือ “ภาวนา”

เรากำลังพูดกันในข้อ ๔ ที่เรียกรวมๆ ว่า “มรรคภาวนา” ซึ่งเมื่อจัดระบบโดยแยกด้านขั้นตอนออกไปแบบหนึ่ง ก็เป็น **ภาวนา ๔** คือการพัฒนา ๔ ข้อนี้ และการพัฒนานั้น ต้องให้ครบเต็มระบบจบกระบวนการทั้ง ๔ ภาวนา คือ

๑. **กายภาวนา** พัฒนากาย หมายถึง พัฒนาเบญจทวาร กาย คือพัฒนาการใช้ผัสสทวาร ๕ อย่าง รับรู้โลกแห่งสิ่งแวดล้อม คือ

ก. จักขุทวาร - ตา

ข. โสตทวาร - หู

ค. ชานทวาร - จมูก

ง. ชิวหาทวาร - ลิ้น

จ. กายทวาร (กายผัสสทวาร) - กายที่สัมผัสรับรู้

๒. **ศีลภาวนา** พัฒนาศีล หรือพัฒนาการอยู่ร่วมสังคม ทั้งกับคนและสัตว์อื่น ด้วยการทำความกรรมทางกรรมทวาร ๒ คือ

ก. กายทวาร (กายกรรมทวาร) ร่างกายที่เป็นทางทำ กายกรรม คือ มีเจตนาเคลื่อนไหวกายทำอะไรๆ

ข. วจีทวาร ถ้อยคำที่เป็นทางทำวจีกรรม คือ มีเจตนากล่าววาจา พูดจา

๓. **จิตตภาวนา** พัฒนาจิตใจ (ในมโนทวาร) และ

๔. **ปัญญาภาวนา** พัฒนาปัญญา (บนฐานของจิตใจ)

ครบ ๔ นี้ จึงเป็นอันจบการศึกษา

ที่นี้ การพัฒนา ๔ ด้านนั้น เป็นกระบวนการเป็นระบบที่วางเป็นหลักไว้ เหมาะที่จะใช้ตรวจสอบความครบถ้วนพร้อมบริบูรณ์

แต่การปฏิบัติที่จะให้ภาวนาหรือการพัฒนานั้นดำเนินไปต้องยึดเยื้องไปตามสภาพความเป็นอยู่ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน ว่ากันอย่างกว้างๆ ในแบบชาวพุทธ ก็มีสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่แยกได้เป็นหมู่ชน ๒ พวก คือ คฤหัสถ์-ญาติโยมชาวบ้าน กับบรรพชิต-พระสงฆ์

คฤหัสถ์-ญาติโยมชาวบ้าน นั้น เป็นอยู่สัมพันธ์กับเหล่ามนุษยย์ปวงชนหลากหลาย และมีชีวิตเกี่ยวข้องกับวุ่นวายอยู่กับวัตถุมาก ก็จัดการปฏิบัติให้เข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของเขา ก็เกิดเป็นหลักปฏิบัติ ที่เรียกว่า *บุญกิริยาวัตถุ ๓* (เรื่องของการทำความดี ๓ อย่าง หรือจะใช้คำว่า *ไตรพิธบุญกิริยา* ก็ได้) คือ **ทาน ศีล ภาวนา**

ถ้าวิเคราะห์ดู ก็จะเห็นว่า สำหรับญาติโยมชาวบ้านนั้น กายภาวนา และศีลภาวนา เขามาจัดวางแนวให้การปฏิบัติแสดงออกมาเด่นและเน้น ที่ทาน กับศีลระดับกว้างๆ หรือขั้นพื้นฐานเริ่มด้วยศีล ๕ พอให้อยู่กันได้โดยไม่เบียดเบียนกันนัก

ของโยมชาวบ้านนั้น ที่จริง ทานก็แยกออกมาจากศีลนั่นเอง โดยเอาการให้การจัดสรรแบ่งปันวัตถุเป็นจุดเน้น คือ ศีลเป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกันของมนุษยย์ ที่นี้สำหรับคฤหัสถ์นั้น ในการอยู่ร่วมกันนี้ เรื่องการแสวงหาการได้การมีวัตถุนั้นสำคัญมาก ท่านจึงจับเอาทานออกมาเน้นเป็นข้อแรก นำศีลเลยทีเดียว

ส่วนจิตตภาวนา และปัญญาภาวนา สำหรับชาวบ้านนั้น ไม่ได้เน้นเด่นชัด จะเป็นสมถะ หรือวิปัสสนา ก็แค่พูดคลุมๆ ไว้ในคำรวมอันเดียวว่า “ภาวนา” ก็ไปยึดหยุ่นจัดเอา

ส่วน**ด้านพระสงฆ์** เรื่องวัตถุมืดมีความเกี่ยวข้องน้อย เอาแค่เครื่องอาศัยขั้นพื้นฐานและแค่ว่าจำเป็น ซึ่งก็ได้จากการดูแลเอาใจของญาติโยม จึงแทบไม่ต้องยุ่งกับการจัดสรรบิณฑบาต ก็ข้ามเรื่องทานไปเลย ไปเริ่มที่ศีลซึ่งเคร่งครัดจริงจัง มีรายละเอียดมากกว่าศีลของชาวบ้านมาก ประณีตและห่างแสนไกลจากการเบียดเบียน แล้วต่อไปด้านจิตใจ และด้านปัญญา ก็เน้นระบุชัดลงไปว่า สมภาณี และปัญญา ระบบสำหรับพระสงฆ์ ก็จึงเป็น **ศีล สมภาณี ปัญญา** ที่เรียกรวมว่า **ไตรสิกขา** (สิกขา คือ การศึกษา ๓)

ถึงแม้ว่า สมถวิปัสสนา ของโยม มีเวลาและมีโอกาสปฏิบัติบ่อย แล้วก็เอาข้อจิตกับปัญญาพูดรวมกันไปเป็นภาวนา แต่ส่วนของพระต้องทำเต็มที่ จึงแยกให้ชัดว่าสมภาณี และปัญญา

ถึงจะผ่อนจะเน้นอะไรด้านไหนกันอย่างไร แต่เสร็จแล้วก็เกิดเป็นภาวนา ๔ เช่นเดียวกัน

หมายความว่า ที่ชาวบ้านมาปฏิบัติ **ทาน ศีล ภาวนา** (**บุญกิริยา**) หรือพระสงฆ์ไปปฏิบัติ **ศีล สมภาณี ปัญญา** (**ไตรสิกขา**) ก็ตาม ก็เป็นการศึกษา ที่จะให้ภาวนา คือการพัฒนาเดินหน้าไป พูดง่ายๆ ว่า เป็นการศึกษาให้เกิดการพัฒนา ๔ ด้าน **ทั้งกายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา**

เมื่อผู้ใดได้ครบทั้ง ๔ ภาวนานั้น ก็เป็นอันศึกษาจบ ครบ เป็นพระอรหันต์ ในภาษาบาลี เรียกผู้นั้นว่ามีคุณสมบัติ เป็น

๑. ภาวิตกาย คือ ผู้มีกายที่พัฒนาแล้ว (ผู้มีกายภาวนา)
๒. ภาวิตศีล คือ ผู้มีศีลที่พัฒนาแล้ว (ผู้มีศีลภาวนา)
๓. ภาวิตจิต คือ ผู้มีจิตที่พัฒนาแล้ว (ผู้มีจิตตภาวนา)
๔. ภาวิตปัญญา คือ ผู้มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (ผู้มีปัญญาภาวนา)

ท่านที่มีคุณสมบัติ ๔ อย่างนี้ เป็นอันว่าพัฒนาเสร็จ ภาวนาครบ ก็จบการศึกษา เป็นพระอรหันต์ เวลาจำกัดความคำว่า “พระพุทธเจ้า” คำจำกัดความอย่างหนึ่ง คือบอกด้วย ๔ คำนี้ว่า พระพุทธเจ้า เป็น ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา

ฉันทะทำให้มีการศึกษาแท้ ที่มีความสุข

ภาวิตกาย ก็คือผู้ที่มีกายภาวนา (“ภาวิตกาย” แปลตามรูปศัพท์ว่า ผู้มีกายที่ได้พัฒนาแล้ว)

กายภาวนา ก็ดังที่พูดมาแต่ต้นแล้วว่า พัฒนากาย หมายถึงพัฒนาเบญจทวารกาย (เรียกเต็มว่า เบญจผัสสทวารกาย) กายคือทวารที่เป็นช่องทางทั้ง ๕ ในการรับรู้สัมผัสกับโลกแห่งสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้บอกแล้วว่าเริ่มง่ายๆ และควรจะเริ่มด้วยการอยู่กับ เจอกับ สิ่งแวดล้อมที่หมดจดสดใสดังงาม อันเป็นสภาพรมณีย์ ด้วยผัสสทวารทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของเรา ซึ่งเป็นด่านหน้าที่เราเจอกับโลก ให้ได้มีความรู้สึกพื้นฐานที่เป็นความสดชื่น รื่นรมย์ ผ่องใส

ที่นี่ ในกระบวนการที่ส่งต่อเข้าไปถึงใจ เมื่อเราพัฒนาการใช้ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย ให้การรับรู้มัน ไม่อยู่แค่รู้สึก ที่ได้แค่เสพเวทนา แล้วก็ชอบใจ-ไม่ชอบใจ กูไม่เอา กูจะเอา ซึ่งเป็นกรไหลไปในสายตันทหา แต่รับรู้แล้วเรียนรู้ ว่ามันคืออะไร มันเป็นอย่างไรมันมาจากไหน มันเกิดขึ้นมาอย่างไร มันเป็นไปอย่างไรทำไมมันจึงน่าชอบใจ ทำไมจึงไม่น่าชอบใจ ถึงตอนนี่ การที่จะถามอย่างนั้น ก็คือมีความอยากรู้ นี่คือฉันทะมาแล้ว ก็กั้นตันทาออกไป ตัวกูไม่มาแล้ว แต่มุ่งไปที่สภาวะของสิ่งนั้นๆ ว่ามันเป็นอะไรอย่างไรของมัน จะทำอะไรจัดการอย่างไรให้มันดี ให้มันถึงสภาวะที่ดีที่เต็มสมบูรณ์ของมัน

ถึงตอนของฉันทะนี้ จะได้เรียนรู้ทั้งนั้น จากเบญจทวารตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย ต่อถึงใจ กระบวนการรับรู้ก้าวไปเป็นกระบวนการเรียนรู้ โดยมีฉันทะเป็นตัวขับเคลื่อน

อย่างที่บอกเมื่อกี้ พอเริ่มว่าใจอยากให้อันนั้นอันนี้มีสภาวะที่ดีงามหมดจดใสสมบูรณ์ เมื่อมันยังไม่ดี ยังไม่สมบูรณ์ ก็หาความรู้ว่าสภาวะที่เต็มสมบูรณ์ของมันคืออย่างไรมันควรจะเป็นอย่างไร แล้วก็อยากทำให้มันมีมันถึงสภาวะที่เต็มสมบูรณ์อย่างนั้น แล้วจะทำอย่างไรให้มันสมบูรณ์ ก็หาความรู้ที่จะทำ และพอใจในการหาความรู้ จึงมีความสุขตลอดกระบวนการเรียนรู้ ยิ่งเกิดมีความรู้เขยิบก้าวหน้าไป ก็ยิ่งมีความสุขมากขึ้น นี่คือการเรียนด้วยความสุข ไม่ต้องมีใครเลยมาทำให้สุข คนที่มีฉันทะนี้สุขได้เอง เรียนโดยมีความสุขตลอดเวลา

ที่นี้ ดูละเอียดแยกแยะออกไป จะเห็นว่า เมื่อมี “ฉันทะ”
 อยากรู้เข้าใจ ขณะหาความรู้ ก็ว่าเริงเบิกบานอยู่ใน**ปราโมทย์**
 พอได้ความรู้มา พอทำได้ ก็ปลื้มใจอิมใจ เป็น**ปิติ** พอมีปิติอิมใจ
 ก็ไม่มีความเครียด แต่ผ่อนคลาย เป็น**ปัสสัทธิ** และในเวลาที่ทำ
 ให้มันดี ก็ทำด้วยความอยากความพอใจจะให้มันดี ก็ทำด้วย
 ความ**สุข**ตลอดเวลาที่ทำนั้น เหน็ดเหนื่อยไม่เป็นปัญหา มี
 ความสุขตลอดเรื่อยไปจนกระทั่งทำสำเร็จ และใจก็มันมุ่งแนวมี
สมาธิด้วย กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการเสริมสร้าง
 พัฒนาความสุขไปด้วย เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนา เมื่อปฏิบัติ
 ให้ถูก จึงเป็นศาสนาแห่งความสุขตลอดทั้งกระบวนการ

ถ้าเริ่มด้วยฉันทะแล้ว ความสุขย่อมมาเอง เพราะฉันทะ
 เป็นความชื่นชมยินดีพึงพอใจในสภาวะที่ดั่งงามเรียบร้อยหมดจด
 สมบูรณ์ อยากให้มีสภาวะที่ดั่งงามสมบูรณ์ อยากทำให้มันดั่งงาม
 สมบูรณ์ อยากหาความรู้ไปทำให้มันดั่งงามสมบูรณ์ ทำให้มี
 ความสุขตลอดทุกขั้นตอนของการชื่นชมยินดีพึงพอใจและได้
 สมองความอยากคือฉันทะนั้น

ตรงนี้มีปมแทรกอย่างหนึ่ง คือ บางคนสงสัยว่า ความ
 อยากแบบฉันทะก็ทำให้เกิดความทุกข์ไม่น้อยเลย อยากทำให้
 มันดี แต่มันดีไม่ได้ หรือไม่ได้อย่างที่อยากให้มันดี ก็ทุกข์ ยิ่ง
 อยากให้มันดีมากเท่าไร ทำเท่าไรๆ มันเป็นไม่ได้ওয়ั้น ก็ยิ่ง
 ทุกข์หนักเลย

นี่แหละคือเรื่องของการรู้ทัน และการที่จะฝึกตน เป็นจุดที่ต้องรู้เข้าใจ และแก้ไข บอกแล้วว่า ฉันทะที่อยากนั้น หนึ่ง ไม่มีตัวตน ตัวกู ตัวข้า มีแต่สภาวะของมัน อันนั้นๆ สอง ฉันทะมากับปัญญา ทำงานคู่เคียงไปกับปัญญาที่รู้ตามที่มันเป็น

การที่เกิดทุกข์ ก็แสดงว่าเกิดมีตัวมีตุที่ทุกข์ ที่ไม่ได้เข้าใจขึ้นมาแล้ว นั่นคือ ผลขอเปิดช่องให้ชุดของตัณหาเข้ามา

ชุดของตัณหา นั้น ๓ ตัว คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ (พจนานุกรมเขียน ทิฐิ) ในกรณีอย่างนี้ ตัวสำคัญคือมานะจะออกมา คือ ความถือตัว เทียบตัว แข่งกับตัว มีตัวขึ้นมาให้ถูกเทียบ ถูกปะทะ ถูกบีบถูกกดถูกข่ม ถูกทำให้ด้อยลง ถูกห้าม ถูกน้อยใจว่าไม่เก่งไม่แน่จริง ฯลฯ

เมื่อชุดของตัณหา ตัวมานะโผล่ขึ้นมาอย่างนี้ ก็บอกอยู่ในตัวว่า ปัญญาขาดตอน หายไปแล้ว ฉันทะก็กลายเป็นอื่น

ที่จริง การที่จะทำให้มันดี จะได้เต็มหรือไม่แค่นั้น ก็อยู่ที่ว่า เหตุปัจจัยมีอะไร แค่นั้น ปัญญารู้เหตุปัจจัยเหล่านั้นเท่าไร เหตุปัจจัยเหล่านั้นทำได้แค่นั้น และได้ทำเท่าไร นี่คือแค่นั้น ก็แค่นั้น ก็แค่ว่ารู้ได้ ได้รู้ ทำได้ และได้ทำ

ก็เป็นอันให้รู้ตามที่มันเป็นอย่างนั้นๆ ตื่นรู้ตระหนักรู้แล้ว ก็เลิกจากทุกข์ ให้ปัญญาคืนมาประจำหน้าที่ และอยู่กับฉันทะต่อไป เป็นเรื่องของการพัฒนาปัญญา และฝึกการทำกันต่อไป มองว่าเป็นการฝึก เป็นการศึกษา ก้าวต่อไปๆ ไม่ต้องไปเรียกหาเอาตัวตนมาติดต้นให้ถูกทุกข์กดอัดบีบคั้น

ตัวอย่างฉันทะเป็นแกนทำงานนำหน้า

พารมณานามาเป็นชุด

“ฉันทะ” ความชื่นชมยินดีกับสภาวะที่ตั้งงามสมบูรณ์
 ยอยากให้มันดี และอยากทำให้มันดีนี้ เป็นตัวเริ่มการ เป็นแรง
 ขับเคลื่อน และเป็นแกนในการทำงานของกุศลธรรมทั้งหลาย

บางทีฉันทะนั้นเอง เมื่อทำงาน ก็แสดงตัวหรือปรากฏตัว
 ออกมาเป็นคุณธรรมที่เรียกชื่อต่างกันไปตามอาการที่แสดงออก
 นั้นๆ ในที่นี้ จะยกมาให้ดูเป็นตัวอย่าง

ธรรมชุดหนึ่งที่คุ้นกันมาก คือ เมตตา กรุณา มุทิตา
 อุเบกขา ที่เรียกรวมว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมที่พึงมีต่อ
 มนุษย์สัตว์ทั้งหลายในสถานการณที่เขาระสบอยู่ต่างๆ กันไป
 ทุกข้อนั้นมีฉันทะเป็นตัวเริ่มต้น*

เขาอยู่ในสภาวะที่ดีมีความสุขเป็นปกติ ฉันทะยินดีพอใจ
 ยอยากให้เขาอยู่ในสภาวะที่ดีมีความสุขนั้นต่อไป ก็แสดงออกมา

ทาง ๑. เมตตา

เขาขาดหรือคลาดจากสภาวะที่ตั้งงามสมบูรณ์มีความสุข
 กลายเป็นมีทุกข์ ฉันทะอยากทำให้เขากลับขึ้นมาอยู่ในสภาวะที่
 ตั้งงามมีความสุข ก็แสดงออกมาทาง ๒. กรุณา

---

* มีหลักอ้างอิงว่า “สพเพสมปิ จ เอเตถั กตตุกามตาจฺจนโ ท ชาติ” (วิสุทฺธิ.๒/๑๒๕)
 แปลว่า ฉันทะ คือความอยากทำ (ให้มันดี) เป็นเบื้องต้น (เป็นที่เริ่มต้น) ของ
 พรหมวิหารเหล่านั้น หมดทั้งสี่ข้อ

เขาก้าวหน้าไปในสภาวะดีงามสู่ความสุขสมบูรณ์ ฉันทะ
ชื่นชมยินดีอยากให้เขาก้าวไปในสภาวะดีงามจนสมบูรณ์ ก็
แสดงออกมาทาง ๓. **มุทิตา**

เขาทำการอันจะให้สูญเสียสภาวะดีงามสมบูรณ์ ฉันทะ
อยากให้เขาไม่ทำผิดพลาดเสียหาย ให้เขาอยู่ในธรรมในความ
ถูกต้องในสภาวะที่ดีงามสมบูรณ์ ก็ให้มีอาการเป็น ๔. **อุเบกขา**

ตรงนี้ ขอแทรกเรื่องย่อยว่า พรหมวิหาร คือเมตตา กรุณา
มุทิตา อุเบกขานี้ เป็นหลักของการมีความรู้สึก อาการ ทำที่ที่ดี
งามถูกต้องต่อผู้อื่น หรือต่อกันระหว่างมนุษย์ และที่นั้นก็เพราะ
มาจากฉันทะเป็นตัวเริ่มหรือตั้งต้นให้ โดยมุ่งดีต่อเขา เพื่อเขา

แต่ตรงข้าม ถ้าตัณหาเป็นตัวเริ่ม ความรู้สึก ทำที่
อาการต่อคนอื่น ก็จะเปลี่ยนเป็นการมุ่งมาที่ตัวเอง เพื่อตัวเอง
จะได้จะเอา หรือไม่ก็ตรงข้ามคือจะให้พ้นให้หายไปจากตัวกู เป็น
ทำที่แบบว่าถ้าชอบใจ ก็จะได้จะเอาเป็นเหยื่อ ถ้าไม่ชอบใจ ก็
ทำลายหรือกำจัดศัตรู

เรื่องที่เป็นปัญหาละเอียดอ่อนลึกหน่อย คือความรู้สึก
อาการ ทำที่ ต่อคนต่างเพศ ซึ่งในวัยรุ่นของนักเรียนก็เป็นเรื่อง
สำคัญ ตอนนี้อย่าเลือกให้ตีระหว่างทางของฉันทะ กับทางของ
ตัณหา ในทางของตัณหา นั้น มีแรงขับของสัญชาตญาณ และ
แรงเร้าในระบบของร่างกาย คอยกระตุ้นคอยหนุนอยู่แล้ว ตัณหา
จึงมีโอกาสที่จะเป็นตัวตั้งต้นตั้งทำขึ้นมาได้ง่าย

ระหว่างตัวเริ่มเรื่องหรือตัวตั้งต้น ๒ ตัว คือ ตัณหา กับ ฉันทะนั้น ก็มีตัวผัน ตัวเบน หรือตัวที่จะชักพาให้ไปเริ่มหรือตั้งต้นที่ตัวไหน บอกแล้วว่าตัณหาได้เปรียบ พร้อมจะเริ่มทันที แต่ถ้าตัวผัน ตัวเบน ตัวพานี้ทำงาน ก็สามารถย้ายไปตั้งต้นที่ฉันทะได้ ตัวผันเบนชักพาที่ว่านี้ คือ โยนิโสมนสิการ แปลงๆ ว่า ความรู้จักคิด รู้จักมอง หรือรู้จักทำใจ (ตัวตรงข้ามที่จะปล่อยไปตามตัณหา ได้แก่ อโยนิโสมนสิการ ก็คือขาดโยนิโสมนสิการนั่นเอง)

ในที่นี่ บอกแล้วว่าเป็นเรื่องแทรก ก็ต้องพูดสั้นๆ คนไทยมีคติในเรื่องนี้ได้บอกกล่าวเล่าสอนกันมาจนเป็นประเพณีว่า เมื่อพบใครเห็นใคร ไม่ว่าจะเพศเดียวกันหรือต่างเพศ ถ้าเขาโตกว่า ก็เรียกเขาว่าพี่ ถ้าเขาเด็กกว่า ก็เรียกว่าน้อง ถ้าโตมาก ๆ ก็เรียกเป็นลุง ป้า น้า อา ถ้าเด็กกว่ามาก ก็เรียกเป็นลูกหลาน เมื่อเรียกอย่างนั้น ก็พาให้คิด นำให้มอง ให้ทำใจที่จะมีอากาโร ทำที่ และความรู้สึกไปตามที่เรียกว่าเป็นพี่เป็นน้องเป็นต้นนั้น นี่ก็คือให้มีทำที่อากาโรรู้สึกเห็นคนอื่นเป็นญาติพี่น้อง แล้วเมตตาจะมา แล้วก็แสดงไมตรี ตลอดจนกรุณา มุทิตา อุเบกขา ไปตามสถานการณ

ที่ว่านั้นก็คือเรามีประเพณีช่วย แต่ก็ควรหัดใช้โยนิโสมนสิการให้ชำนาญขึ้นด้วย ในเรื่องระหว่างเพศนี้ ก็เช่นว่า เมื่อเห็นคนต่างเพศที่มีรูปทรงงามสง่า หน้าตาสดสวย ก็มองด้วยฉันทะ โดยมีความรู้สึกชื่นชมยินดีต่ออารที่เขามีร่างกายงามมีสุขภาพดีสมหรือเต็มสภาวะ และปรารถนาให้เขามีสภาวะที่เต็มอุดมอย่างนั้นต่อไป นี่ก็คือฉันทะสำแดงออกมาเป็นเมตตา

ท่าที่ความรู้สึกที่ว่านี้ ก็ทำนองเดียวกับที่มีฉันทะต่อบรรดา
สิ่งแวดล้อมที่ดีหมดจดงดงามน่ารื่นรมย์ เหมือนเห็นต้นไม้ที่ยืน
ต้นแข็งแรง มีดอกใบสวยงามสะพรั่ง หรือเห็นนกมีรูปทรงสีสั
นสดใสสวยงาม ก็มีความชื่นชมยินดี อยากให้มันอยู่ดีมีสุขต่อไป

เมื่อคิดมองมีท่าที่รู้สึกต่อคนได้อย่างนี้ คนนั้นก็รวมอยู่ใน
สิ่งแวดล้อมที่เป็นภณณีย์นั่นเอง ต่างแต่ว่าคนมีความสัมพันธ์กัน
ใกล้ชิดมากมาสมน้ำเสมอหลากหลายสถานการณ์ และ
แสดงออกทั้งทางกายทางวาจา จึงยกย้ายการแสดงตัวของ
ฉันทะออกไปหลายด้าน เป็นเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา
ตามสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องนั้นๆ

ถ้าช่วยให้เด็กหมั่นใช้โยนิโสมนสิการพันเบนพาจิตใจมา
อยู่กับฉันทะต่อเพื่อนมนุษย์อย่างที่ว่านั้น จิตก็มีโอกาสจะเคยชิน
กับการเกิดมีฉันทะ อย่างน้อยก็จะมีแรงดูล แรงดึง แรงดัด ให้ใจ
มาทางเมตตากรุณาได้ง่ายจนถึงเป็นประจำ

ข้างนอกก็ภณณีย์ ข้างในก็มีใจเบิกบาน ศึกษาทำงานกันไปด้วยฉันทะ

ที่นี้ คุณครูก็เป็นแสงเงินแสงทองมาแล้ว นักเรียนก็พร้อม
รออยู่แล้ว คุณครูก็มาจุดประกายฉันทะขึ้นมา ถ้าเด็กเกิดมีฉันทะ
แสงเงินแสงทองก็ฉายขึ้นมาในตัวเด็ก และเมื่อแสงเงินแสงทอง
มาแล้ว ก็ไม่ต้องอ้อนวอน ไม่ต้องหวัง ดวงตะวันจะขึ้นมาเองส่อง
แสงจ้า โลกหล้าจะสว่างไสว แล้วทุกอย่างจะสดใสงดงาม

ฉะนั้น คุณครูผู้กัลยาณมิตรจึงเป็นบุคคลสำคัญยิ่ง ผู้มา
ส่องแสงสว่างเป็นแสงเงินแสงทองที่จะฉายแสงส่องโลกให้เจิดจ้า
อำไพ

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้คุณครูทุกท่านช่วยกันทำงานนี้ให้
สำเร็จ คุณครูเองก็ทำงานด้วยฉันทะ โดยใจคุณครูมีความสุข
เมื่อเห็นเด็กเจริญงอกงาม มีความรู้เพิ่มขึ้น มีคุณความดีเพิ่มขึ้น
เมื่อเขานิยามชื่นชมในสิ่งที่ดีงาม คุณครูก็ยิ่งชื่นชมสมใจ มี
ปราโมทย์ร่าเริงเบิกบานใจ มีปีติอิ่มใจ เมื่อจิตใจอยู่ในภาวะที่ดี
งามอย่างนี้ ก็ไม่มีความเครียด มีแต่จะรื่นสบายผ่อนคลาย
เป็นปัสัทธิ แล้วก็มีมีความสุข พาให้สมาธิมาได้ง่าย เป็นอันครบ
๕ ขอให้สร้างไว้เป็นคุณธรรมประจำใจทุกคนเถิด ๕ อย่างนี้

โดยเฉพาะข้อแรก คือ **ปราโมทย์** ร่าเริงสดใสเบิกบาน
ให้มีประจำใจ เป็นคุณสมบัติประจำตัวเลยทีเดียว อย่างที่
พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ปาโมชฺชพฺหุโล ภิกฺขุ ...

อธิคฺจเณ ปทํ สฺนตํ ...

(ภิกษุผู้มากด้วยปราโมทย์ จะพึงลูถึงสันตบพ-พระนิพพาน)

อีกบทหนึ่งทำนองเดียวกันว่า

โตโต ปาโมชฺชพฺหุโล ทฺภฺชสฺสฺนตํ กริสฺสตี

(ผู้ปฏิบัติดีงามแล้ว) เป็นผู้มากด้วยปราโมทย์ จะทำทุกสิ่งให้
หมดสิ้นไป

เรื่องทีพูตมาก็บรรจบกัน ได้พูตถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่เป็นรมณีย์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่จับของฉันทะด้านภายนอก ทำให้มีปราโมทย์ในใจ แล้วหน้าตาทีร่าเริงเบิกบานผ่องใสยิ้มแย้ม นักเรียนเจอคุณครูหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส นักเรียนก็ชื่นใจ ครูก็ช่วยให้นักเรียนเกิดฉันทะในการศึกษาได้ง่ายขึ้น

ทีนี้ ทั้งคุณครู และนักเรียนก็มีปราโมทย์ ร่าเริงเบิกบานใจ ต่อด้วยปีติ อิ่มใจปลื้มใจ ตามมาด้วยความเรียวบริ่นใจผ่องคลาย เป็นปัสสัทธิ ไม่มีความเครียด แล้วสุขทีมา ฉ่ำชื่นรื่นใจ พอมีสุข ใจก็คล่องสบาย ไม่มีอะไรบีบคั้นกดตัน จิตไม่ดิ้นรน ก็อยู่ตัว แน่วแน่ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ ทำให้จิตใจพร้อมทีจะใช้งาน เข้าในขบวนการของการศึกษา เฉพาะอย่างยิ่งในขั้นของการพัฒนาปัญญา ทีจะได้จับครบภาวนาทั้ง ๕

ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ใจเป็นฐาน เป็นสนามของการศึกษา ทีทำงานของฉันทะจนถึงปัญญา จึงควรทำจิตใจให้มีสภาพทีพร้อมทีเหมาะ โดยสร้างภาวะจิต ๕ อย่าง ทีพระพุทเจ้าตรัสบ่อยๆ ๕ อย่างนี้ให้มีอยู่ประจำใจ ดังทีว่าแล้ว คือ ๑. ปราโมทย์ ๒. ปีติ ๓. ปัสสัทธิ ๔. สุข ๕. สมาธิ ดังทีเคยอ้างอิงแล้วว่่าสามารถใช้พิสูจน์แม้แต่ความก้าวหน้าในการศึกษา ทีชอบใช้คำว่่าปฏิบัติธรรม เมื่อมี ๕ ตัวนี้ก็แสดงว่่า การปฏิบัติธรรมนั้นก้าวหน้า อันนี้ เป็นเรื่องของคุณสมบัติประจำใจในตัวของเรา

ส่วนในทางปฏิบัติ ก็อย่างที่ว่าแล้ว คุณครูก็ไปเป็นแสงเงินแสงทองส่องฟ้า โดยทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร (ภาษาบาลีเรียกว่า กัลยาณมิตตตา คือ ความเป็นกัลยาณมิตร)

ความเป็นกัลยาณมิตรของคุณครูนี้แหละ เป็นแสงเงินแสงทองที่จะฉายเข้าไปในตัวเด็ก จุดประกายให้เด็กเกิดแสงเงินแสงทองตัวต้นคือฉันนะขึ้นมา

พอ ๒ ตัวนี้ คือ กัลยาณมิตรข้างนอก กับฉันนะข้างในประสานกัน ทีนี้ก็เดินหน้าละ คุณครูจะบอกเล่าชี้แจงแนะนำอะไร ใจนักเรียนก็พร้อม อยากหาความรู้ อยากจะทำ จะก้าวไป

จากนั้น โดยตั้งต้นที่ ๒ ตัวนี้ เริ่มจากตัวนอก คือคุณครูเป็นข้อ “กัลยาณมิตตตา” (ความมีกัลยาณมิตร) มาฉายแสงให้เด็กเกิดแสงเงินแสงทองขึ้นข้างในตัวแรก คือ “ฉันท์สัมปทา” (สัมปทา=ความถึงพร้อม, ฉันท์สัมปทา=ความถึงพร้อมด้วยฉันนะ) ต่อนั้นก็ค่อยๆ เป็นปัจจัยเสริมชักนำให้แสงเงินแสงทองอีก ๕ สี เพิ่มเข้ามาจนครบ ๗ แถบสี ทีนี้ก็เดินหน้าแน่นอน

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อแสงเงินแสงทอง ๗ ประการนี้มาแล้ว ตะวันจะขึ้นมาแน่นอน แล้วจะส่องสว่าง ชีวิตของคนที่มีแสงเงินแสงทอง ๗ ประการนี้ ก็จะเดินหน้าไปในอริยมรรคาอย่างแน่นอน

วันนี้ถือว่าได้มาพบกับท่านผู้เป็นแสงเงินแสงทอง เพราะฉะนั้นจึงขออนุโมทนา ถือว่าเป็นสิริมงคลที่ได้มาพบคุณครู เรามีความหวัง เพราะว่าเรามาพบแสงเงินแสงทองแล้ว

ต่อไปนี้ แสงเงินแสงทองก็จะไปช่วยฉายแสงส่องพาโลก ให้สดใส ด้วยการนำพาเด็กๆ ทั้งหลายที่เจริญเติบโต ที่เรียกกันว่า จะเป็นอนาคตของชาติ และของโลกนี้ ให้เป็นอนาคตที่สว่างสดใสอำไพงดงามแน่นอน อาตมาก็ขออนุโมทนาทางโรงเรียน

ขอให้คุณครูทุกท่าน และโยมผู้ปกครองทั้งหมด มาร่วมกัน พากันดำเนินไปในความชื่นชมแห่งฉันทะ ตามมาด้วยความเจริญงอกงาม มีภาวนาที่พัฒนาก้าวไปทั้ง กายภาวนา ศิลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา จนลุลจุดหมาย มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขสมบูรณ์ ในชุมชน ในสังคม ที่คนอยู่กันดี กลมเกลียวเกื้อกูลกัน

ขอให้ทุกท่านประสบความสำเร็จในความสำเร็จอันยิ่งใหญ่หน้าที่ ในการเป็นแสงเงินแสงทอง ดังที่ได้กล่าวมาในหน้าที่ของกัลยาณมิตรตตา คือความเป็นกัลยาณมิตร ผู้มีคุณสมบัติ ๗ ประการ ซึ่งในที่นี้ไม่ต้องพูด ซึ่งจะช่วยทำให้แสงสว่างแห่งฉันทะ เป็นต้น เกิดขึ้นมาในจิตใจของเด็กนักเรียนทั้งหลาย แล้วก็เจริญงอกงาม มีความสุขที่ยั่งยืนสืบไปทุกเมื่อ เทอญ